

مولفه‌های اخلاقی صاحبکار و حق الزحمه حسابرسی

نعمت‌الله غلامی امیرالمؤمنین^۱

منا پارسایی^۲

فرشید ریاحی درجه^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۱

چکیده

منشور اخلاق حرفه‌ای در محیط کسب و کار بر عملکرد و رویه‌های سازمانی و نهایتاً نگرش ذینفعان، تاثیر قابل توجهی دارد. حق الزحمه خدمات حسابرسی می‌بایست بر اساس پیچیدگی کار حسابرسی و محیط اخلاقی صاحبکار تعیین شود. هدف این مطالعه بررسی رابطه مولفه‌های اخلاقی با حق الزحمه حسابرسی می‌باشد. بدین منظور تعداد ۱۱۲ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار در دوره زمانی ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲ به عنوان نمونه انتخاب شد. نتایج رگرسیون چندمتغیره نشان داد که با افزایش افشای مولفه‌های اخلاقی، حق الزحمه حسابرسی کاهش می‌یابد. نتایج بر اساس ابعاد جامعیت سیستم، پیاده‌سازی و حقوق بشر تأیید شد، باین حال مولفه اخلاقی فساد با حق الزحمه حسابرسی رابطه معناداری ندارد. نتایج آزمون‌های تکمیلی حق الزحمه حسابرسی آتی و حق الزحمه حسابرسی تعدیل‌شده بر اساس تورم، نیز تأییدکننده نتایج اصلی بوده است. علاوه بر این، با تفکیک مولفه‌های اخلاقی به سطوح بالا و پایین مشاهده شد که در سطح بالا، مولفه‌های اخلاقی بر حق الزحمه حسابرسی تأثیر بیشتری دارد. بر این اساس فعالان بازار سرمایه همواره باید به سطح افشای مولفه‌های اخلاقی توجه جدی داشته باشند.

واژه‌های کلیدی: مولفه‌های اخلاقی، حق الزحمه حسابرسی، ریسک حسابرسی.

۱ گروه حسابداری، واحد دهمشت، دانشگاه آزاد اسلامی، کهریزلو و بویراحمد، ایران. n.gholamiamiralmomenin643@iau.ir
۲ گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهراء(س). تهران. ایران. (نویسنده مسئول). m.parsaei@alzahra.ac.ir
۳. گروه مدیریت مالی، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران. farshidriahi@ut.ac.ir

۱- مقدمه

شناسایی عوامل تاثیرگذار بر قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی، مورد توجه تحقیقات زیادی قرار گرفته است و تاثیر عواملی همچون اندازه صاحبکار، پیچیدگی عملیات، ریسک، تخصص و حسن شهرت حسابرس بررسی شده است (ارلی و همکاران، ۲۰۲۲؛ نرانزیدیس و همکاران، ۲۰۲۳). حق الزحمه حسابرسی عموماً بر اساس پیچیدگی کار حسابرسی و محیط اخلاقی صاحبکار تعیین می‌شود. مولفه‌های اخلاقی جهت ارتقای حرفه‌ای گری و صداقت، نقش مهمی را در انجام کار حسابرسی دارد (دونگ و همکاران، ۲۰۲۳) و یکی از عناصر کلیدی حاکمیت شرکتی به‌شمار می‌آید که نقش مهمی در تقویت شفافیت و افزایش اعتماد عمومی دارند و لذا می‌توانند بر حق الزحمه حسابرسی تاثیرگذار باشند. این مولفه‌ها، مجموعه‌ای از اصول و دستورالعمل‌ها را برای رفتار و تصمیم‌گیری مسئولانه فراهم می‌کنند که بر تمامی سطوح سازمانی و مدیریتی اعمال می‌شود (جورگنسن و سورنسن^۱، ۲۰۱۲).

کمیسیون بورس و اوراق بهادار^۲ ایالات متحده کد اخلاقی^۳ را به‌عنوان مجموعه‌ای از استانداردهای مکتوب برای نشان دادن آگاهی شرکت از مسائل اخلاقی و نحوه برخورد با چنین مسائلی تعریف می‌کند (دونگ و همکاران^۴، ۲۰۲۲). درحالی‌که مدت‌هاست که کدهای اخلاقی شرکتی به‌عنوان یک اقدام مهم برای کاهش خطر سوء رفتار مطرح شده است، اثربخشی آن به دلیل رسوایی‌های متعددی که در چند دهه گذشته رخ داده است، مورد تردید قرار گرفته است. تصویب قانون ساربنز-آکسلی (SOX^۵) در سال ۲۰۰۲ پاسخی بود به انبوه رسوایی‌های گزارشگری مالی که در ارتباط با مشکلات اخلاقی و حسابرسی (مثلاً انرون) منتشر شد. این قانون برای بازگرداندن اعتماد سرمایه‌گذاران به گزارشگری مالی با نیاز به نظارت و استقلال بیشتر حسابرسان و با الزام بهبود در اخلاق تجاری و حاکمیت شرکتی بود (بیلینگ و بیکر^۶، ۲۰۰۶). بخش ۴۰۶ قانون ساربنز-آکسلی شرکت‌های سهامی عام را ملزم می‌کند که مولفه‌های اخلاقی را که بر رفتار مدیران حاکم است، اتخاذ و افشا کنند و در غیر این صورت، دلیل آن را افشا کنند.

درک بیشتر اصول اخلاقی که مدیران را راهنمایی می‌کند و به ارزیابی حاکمیت شرکتی کمک می‌کند، یک مسئله اساسی در سال‌های اخیر است. مطالعات موجود شواهد متفاوتی در مورد نقش مولفه‌های اخلاقی در تصمیم‌گیری ارائه می‌دهد. مطابق با این دیدگاه که کدهای اخلاقی صرفاً جنبه‌های تبلیغاتی دارند و صرفاً به صورت نمایشی برای به حداقل رساندن افشای قانونی بالقوه در صورت وقوع بد اخلاقی طراحی شده‌اند، منتقدان استدلال می‌کنند که هزینه‌های این الزام بیشتر از مزایای آن است (هلین و سندستروم^۷، ۲۰۰۷؛ کاپتین^۸، ۲۰۱۵). از سوی

¹ Jørgensen & Sørensen

² U.S. Securities and Exchange Commission

³ Codes of Ethics

⁴ Duong et al.

⁵ Sarbanes-Oxley

⁶ Bealing and Baker

⁷ Helin and Sandstrom

⁸ Kaptein

دیگر، برخی مطالعات نشان می‌دهد که مولفه‌های اخلاقی نقش اساسی در محدود کردن رفتارهای فرصت‌طلبانه در گزارشگری مالی مانند دستکاری سود و تجدید ارائه صورت‌های مالی دارند (چن و همکاران^۱، ۲۰۱۸؛ آهلوالیا و همکاران^۲، ۲۰۱۸).

ارزیابی اخلاق حرفه‌ای در شرکت به‌عنوان یک مرحله مهم انتزاعی و دشوار در فرآیند حسابرسی در نظر گرفته می‌شود (حاجی نوروزی و همکاران، ۱۴۰۱). با توجه به این دشواری و دیدگاه رایج مبنی بر این که کدهای اخلاقی به‌صورت نمایشی هستند (لر و گاومنیس^۳، ۲۰۰۳)، مشخص نیست که اگر حسابرسان کیفیت منشور اخلاقی را ارزیابی کرده و این اطلاعات را در تصمیمات خود بگنجانند، تا چه حد می‌تواند به آن‌ها در تصمیم‌گیری کمک کند. هدف پژوهش حاضر این است که آیا حسابرسان منشور کیفیت اخلاقی صاحبکاران خود را در ارزیابی ریسک حسابرسی، که درنهایت در حق الزحمه حسابرسی تبلور پیدا می‌کند، در نظر می‌گیرند یا خیر.

مطالعه عوامل مرتبط با حق الزحمه حسابرسی از اواخر دهه ۱۹۷۰ موضوعی بوده است که توسط محققان حسابرسی مورد توجه قرار گرفته است، به‌طوری‌که ارتباط با عواملی مانند استقلال حسابر، ماهیت فناوری حسابرسی، حاکمیت شرکتی، تخصص موسسه حسابرسی، تغییرات نظارتی، و هزینه‌های اجرای استانداردهای عمومی پذیرفته شده حسابرسی با ریسک حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی بررسی شده است (دونگ و همکاران، ۲۰۲۲). با این حال، کیفیت کدهای اخلاقی شرکت‌ها در تعیین حق الزحمه کمتر مورد توجه بوده است. استدلال مطالعه حاضر بر این است که بهبود مولفه‌های اخلاقی صاحبکار، با افزایش قابلیت اتکای صورت‌های مالی ارائه شده به حسابرسان (صورت‌های مالی حسابرسی نشده) همراه است. برای مثال، دوونگ و همکاران (۲۰۲۱) استدلال می‌کنند که کدهای اخلاقی، توانایی شرکت‌ها را برای تقلب‌ها و سایر رفتارهای نادرست کارکنان محدود می‌سازد که این موضوع به‌نوبه خود می‌تواند منجر به کاهش هزینه سرمایه شود. کیفیت منشور اخلاقی بر باورهای استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در مورد ریسک ذاتی اطلاعات شرکت تأثیر می‌گذارد. بنابراین با افزایش کیفیت مولفه‌های اخلاقی (که بیانگر افشای بیشتر مسائل اخلاقی توسط شرکت است)، می‌توان انتظار داشت که ریسک ذاتی شرکت کاهش یابد و بنابراین حق الزحمه حسابرسی نیز کمتر شود.

مطالعه حاضر به توسعه ادبیات حوزه حق الزحمه حسابرسی کمک می‌کند. ارتباط مولفه‌های اخلاق با تغییر در حق الزحمه حسابرسی می‌تواند بینش‌هایی را در مورد عوامل تأثیرگذار بر حق الزحمه حسابرسی و نقش کدهای اخلاقی صاحبکار به‌عنوان مکانیزم‌های کنترلی ارائه دهد. درحالی‌که تحقیقات قبلی تأثیر رفتارهای غیراخلاقی همچون تقلب را بر حق الزحمه حسابرسی بررسی کرده‌اند، تأثیر کیفیت کدهای اخلاقی را که تمرکز این مطالعه است، بررسی نکرده‌اند. این یک تمایز مهم به چند دلیل است. اولاً، درحالی‌که اقدامات غیراخلاقی یک شرکت، رویدادهای آشکاری هستند که سیگنال‌های روشنی را در مورد عدم صداقت و اخلاق مدیریتی ارائه می‌دهند،

¹ Chen et al.

² Ahluwalia et al.

³ Lere and Gaumnitz

کدهای اخلاقی با کیفیت پایین‌تر به معنای رفتار غیراخلاقی نیست (مک کندال و همکاران^۱، ۲۰۰۲؛ اروین^۲، ۲۰۱۱). دوماً، ارزیابی اخلاق صاحبکار توسط حسابرسان به عنوان یکی از دشوارترین وظایف حسابرسی در نظر گرفته می‌شود و میزان بروز اقدامات آشکار و غیراخلاقی توسط صاحبکاران نسبتاً کم است. لاوسون و همکاران (۲۰۱۹) در مجموع ۲۷۸ تخلف قانون اعمال فساد خارجی^۳ را از سال ۱۹۷۸ تا ۲۰۱۷ شناسایی کردند. کدهای اخلاقی با کیفیت بالاتر، مدیران را از درگیر شدن در شیوه‌های گزارشگری مالی فرصت‌طلبانه باز می‌دارد (چن و همکاران، ۲۰۱۸). حلولیا و همکاران (۲۰۱۸) نشان دادند که اتخاذ یک کد اخلاقی با کاهش احتمال تجدید ارائه صورت‌های مالی همراه است. در ادامه این مقاله، ابتدا به مبانی نظری و پیشینه پژوهش اشاره می‌شود و فرضیه‌ها تدوین شده‌اند. سپس، روش پژوهش شامل نمونه پژوهش و مدل‌های پژوهش تدوین شده است. همچنین یافته‌های پژوهش شامل آمار توصیفی و برازش مدل‌های پژوهش گزارش شده است. بخش نهایی نیز به نتیجه‌گیری اختصاص یافته است.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

حاکمیت شرکتی، از طریق تنظیم سیاست‌های مدیریتی شفاف و اصول‌مدار، موجب تقویت پایداری اجتماعی و اقتصادی می‌شود و منجر به توسعه بلندمدت منابع، حفظ محیط‌زیست و تأمین عدالت اجتماعی می‌شود (آگولیرا و کوروو-کازورا، ۲۰۰۹). توجه به این جنبه‌ها در حاکمیت شرکتی باعث می‌شود که نهادهای مختلف با رعایت اصول اخلاقی و محیط‌زیستی، نه تنها حقوق نسل حاضر، بلکه حقوق نسل‌های آینده را نیز در نظر گیرند. کدهای اخلاقی، که بخشی از سیستم‌های حاکمیت شرکتی را تشکیل می‌دهند، به عنوان مجموعه‌ای از اصول و دستورالعمل‌ها برای هدایت رفتارهای حرفه‌ای و تصمیم‌گیری‌های مسئولانه مطرح می‌شوند (جورگنس و سورنس، ۲۰۱۲). این کدها، به طور خاص در زمینه حاکمیت شرکتی، موجب می‌شوند تا مدیران و کارکنان به اصول اخلاقی و تعهدات حرفه‌ای پایبند باشند و در جهت تقویت شفافیت و مسئولیت‌پذیری عمل کنند. کدهای اخلاقی در چارچوب حاکمیت شرکتی، بستری را فراهم می‌کنند تا نهادهای مختلف با توجه به اصول اخلاقی و رفتارهای مسئولانه، فعالیت‌های خود را تنظیم کنند و باعث تقویت اعتماد عمومی شوند (آگولیرا و کوروو-کازورا، ۲۰۰۹). تئوری ذینفعان نیز نقش اساسی در شکل‌دهی و اجرای کدهای اخلاقی در سازمان‌ها ایفا می‌کند. بر اساس این تئوری، سازمان‌ها نه تنها در قبال سهامداران، بلکه در قبال تمامی ذینفعان، شامل کارکنان، مشتریان، تأمین‌کنندگان، جامعه محلی و محیط‌زیست، مسئولیت دارند. هدف اصلی تئوری ذینفعان، تضمین حفظ منافع و حقوق تمامی گروه‌هایی است که به نوعی تحت تاثیر تصمیمات و فعالیت‌های سازمان قرار می‌گیرند. این دیدگاه

¹ McKendall et al.

² Erwin

³ Foreign Corrupt Practices Act (FCPA)

با ترویج مسئولیت‌پذیری و تعهد به ارزش‌های اخلاقی، سازمان‌ها را به رعایت کدهای اخلاقی تشویق می‌کند (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۹).

کدهای اخلاقی مجموعه‌ای از قوانین، دستورالعمل‌ها و اصولی هستند که به منظور هدایت رفتارهای حرفه‌ای و ایجاد چارچوبی برای تصمیم‌گیری مسئولانه تدوین شده‌اند. کدهای اخلاقی به کارکنان و مدیران کمک می‌کنند تا بر اساس اصول اخلاقی و تعهدات حرفه‌ای عمل کرده و با شفافیت و انصاف در تعاملات خود رفتار کنند. این مولفه‌ها در سازمان‌ها باعث می‌شوند که به جای اتکای صرف به قوانین و مقررات رسمی، اصول اخلاقی به عنوان معیاری معتبر برای ارزیابی و نظارت بر رفتارهای سازمانی و تصمیم‌گیری‌ها عمل کنند و از این طریق، سازمان‌ها بتوانند اعتماد عمومی و اعتبار خود را تقویت کنند (دونگ و همکاران، ۲۰۲۲).

کیفیت کدهای اخلاقی یکی از عوامل مهم در ارزیابی میزان پایبندی سازمان به اصول اخلاقی و مسئولیت اجتماعی است. موسسات تحقیقاتی مانند ویجیوایریس^۱ با استفاده از ابزارهای سنجش کیفیت، به ارزیابی جامعیت و کیفیت کدهای اخلاقی در شرکت‌ها می‌پردازند (چن و همکاران، ۲۰۱۸). ارزیابی جامعیت و کیفیت کدهای اخلاقی، اطلاعات ارزشمندی را در مورد تعهد شرکت‌ها به اخلاق و مسئولیت اجتماعی فراهم می‌کند. کیفیت بالاتر کدهای اخلاقی بیانگر تعهد بیشتر شرکت به ارزش‌های اخلاقی و پایداری در تعاملات خود با ذی‌نفعان است و به شرکت‌ها کمک می‌کند تا در راستای اهداف حاکمیت شرکتی، اعتماد ذی‌نفعان را به خود جلب کرده و محیط کسب‌وکار مسئولانه‌تری ایجاد کنند (دونگ و همکاران، ۲۰۲۲). بر اساس مطالعات دونگ و همکاران (۲۰۲۲) ارزیابی مولفه‌های اخلاقی شامل چهار مؤلفه اصلی سیستم، پیاده‌سازی، مقابله با فساد و حقوق بشر است. جامعیت کدهای اخلاقی بر اساس میزان تعهد به اصولی مانند رعایت قوانین و مقررات، مبارزه با رشوه‌خواری و فساد، محدودیت در پرداخت‌ها و هدایا، تعهد به صداقت و انصاف ارزیابی می‌شود. قدرت سیستم پیاده‌سازی کدهای اخلاقی بر اساس عناصری مانند آموزش کارکنان، نظارت بر رعایت مقررات، سیاست‌های حمایت از تهیه‌کنندگان گزارش‌ها، و ارزیابی‌های دوره‌ای از اجرای کدهای اخلاقی اندازه‌گیری می‌شود. تحمل رفتارهای نادرست مرتبط با رشوه و فساد با توجه به وجود سیاست‌ها و سیستم‌های گزارشگری ضد فساد سنجیده می‌شود و نهایتاً آنکه میزان تعهد سازمان به مسائل حقوق بشر مانند ایمنی محیط کار، مبارزه با کار کودکان و کار اجباری، آزادی اتحادیه‌ها و منع تبعیض، با در نظر گرفتن سیاست‌های حمایتی و رویه‌های مرتبط با نظارت و آموزش کارکنان ارزیابی می‌شود.

۱-۲- ارتباط کیفیت کدهای اخلاقی و حق‌الزحمه حسابرسی

کدهای اخلاقی بر ارتقای ارزش‌های اصلی یک شرکت و جلوگیری از سوء رفتار متمرکز هستند. متداول‌ترین ارزش‌های اصلی ذکر شده در کدهای اخلاقی عبارت‌اند از صداقت، احترام، درستکاری، مسئولیت و اعتماد. بیش از

^۱ Vigeo Eiris

۷۵ درصد از کدها، مسئولیت کارکنان را در مواردی از قبیل اطلاعات محرمانه، صحت گزارشگری، کلاهبرداری و حفاظت از اموال شرکت‌ها مشخص می‌کنند. انتظار می‌رود وجود کدهای اخلاقی منجر به تغییر در قضاوت‌ها و تصمیم‌گیری‌های بعدی شود و خطر سوء رفتار مدیریتی را کاهش دهد (لاد^۱، ۱۹۸۵). اگرچه شواهد تجربی در مورد تأثیر یک کد اخلاقی بر محدود کردن سوء رفتار شرکت و رفتار فرصت‌طلبانه هنوز قطعی نیست، با این حال به نظر می‌رسد که چنین رابطه‌ای وجود داشته باشد. مدل بیچیری^۲ (۲۰۰۶) بیان می‌کند که یک فرد در صورت تحقق سه شرط از یک هنجار اجتماعی پیروی می‌کند. اولین مورد، شرایط اقتضایی است که مستلزم آن است که کارمند، آگاه باشد که در محیطی قرار دارد که در آن منشور اخلاقی اعمال می‌شود. شرط دوم، که به‌عنوان شرط انتظارات تجربی شناخته می‌شود، بر این اساس است که رفتار بسیاری از مردم با کدهای اخلاقی مطابقت دارند. و شرط سوم (انتظارات هنجاری) نشان می‌دهد که کارمند معتقد است که بسیاری از افراد دیگر بر این باورند که رفتار کارمند باید با منشور اخلاقی مطابقت داشته باشد. مدل بیچیری (۲۰۰۶) نشان می‌دهد که تهدید مجازات برای عدم انطباق، قوی‌ترین شکل انتظار برای اطمینان از انطباق است. با توجه به تلاش‌های قانون‌گذاران در بازارهای مالی برای تأکید و الزام کدهای اخلاقی و میزان انتشار رسوایی‌های شرکتی، منطقی است انتظار داشته باشیم که هنجارهای اجتماعی مطرح شده در مدل بیچیری (۲۰۰۶)، در کد اخلاقی مورد توجه قرار گیرد.

استانداردهای کنترل کیفیت انجمن حسابداران رسمی آمریکا^۳، تأکید می‌کنند که در بررسی پذیرش یا ادامه همکاری با یک صاحبکار، توجه به میزان صداقت و درستکاری مدیریت صاحبکار از اهمیت بالایی برخوردار است. بر اساس این بیانیه حسابرسان باید با بررسی اینکه آیا ارزش‌های اخلاقی به‌درستی تدوین، انتقال و توسط کارکنان (به‌ویژه مدیران ارشد) درک شده‌اند، به شناختی از محیط کنترل و ریسک تقلب در شرکت دست یابند (کاسم^۴، ۲۰۱۸). از آنجایی که کد اخلاقی به‌عنوان مکانیزم مهمی برای توسعه و انتقال ارزش‌های اخلاقی تلقی می‌شود، کد اخلاقی باکیفیت پایین‌تر ممکن است منعکس‌کننده ضعفی بر صداقت^۵ مدیریتی و کیفیت سیستم کنترلی باشد (بابری و همکاران^۶، ۲۰۲۱). تحقیقات قبلی شواهدی را ارائه می‌دهد که ارزیابی‌های حسابرسان از صداقت مدیریت با ریسک حسابرسی، برنامه‌ریزی حسابرسی و نتایج حسابرسی مرتبط است (آلن و همکاران^۷، ۲۰۰۶).

در مدل سیمونیک (۱۹۸۰)، حق الزحمه حسابرسی از دو جزء تشکیل شده است: (۱) جزء هزینه منابع، و (۲) جزء زیان مورد انتظار. جزء هزینه منابع، تلاش حسابرس را اندازه‌گیری می‌کند، درحالی که جزء زیان مورد انتظار، ارزش فعلی زیان‌های احتمالی آتی است که ممکن است از حسابرسی صورت‌های مالی صاحبکار ناشی شود. هر دو

^۱ Ladd

^۲ Bicchieri

^۳ AICPA

^۴ Kassem

^۵ integrity

^۶ Babri et al.

^۷ Allen et al.

مؤلفه تحت تأثیر میزان ریسک حسابرسی هستند. (کنچل و سالتیو^۱، ۲۰۱۶). ریسک ذاتی و کنترلی نیز احتمال وجود تحریف بااهمیت در صورت‌های مالی صاحبکار را تعیین می‌کنند. زمانی که حسابرِس صاحبکاری را دارای ریسک ذاتی و یا کنترلی بالا ارزیابی می‌کند، ممکن است حق‌الزحمه خود را افزایش دهد تا میزان افزایش تلاش حسابرسی مورد نیاز برای کاهش خطر عدم کشف یا دعاوی بالقوه و هزینه‌های شهرت را جبران کند (کونگ و همکاران، ۲۰۲۱). شواهد نشان می‌دهد که حسابرسان قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی خود را زمانی افزایش می‌دهند که ریسک‌های ذاتی و کنترلی درک شده صاحبکار بالاتر باشد (دی‌فوند و ژانگ^۲، ۲۰۱۴). دونگ و همکاران (۲۰۲۲) دریافتند صاحبکارانی با کدهای اخلاقی باکیفیت پایین‌تر، حق‌الزحمه حسابرسی قابل‌توجهی را پرداخت می‌کنند که بیانگر آن است که حسابرسان چنین صاحبکارانی را پرخطرتر می‌دانند و لذا حق بیمه‌های ریسک بیشتری دریافت می‌کنند. همچنین این صاحبکاران، دارای ریسک بالاتری هستند و لذا حسابرسان در زمان حسابرسی چنین صاحبکارانی باید تلاش بیشتری را صرف کنند.

باین‌حال، صاحبکاران با کیفیت کدهای اخلاقی بالاتر ممکن است حق‌الزحمه حسابرسی بالاتری را پرداخت نکنند. درحالی‌که ارزیابی اخلاق تجاری صاحبکار جزء لاینفک حسابرسی است، استانداردهای حسابرسی با توجه به روش‌های ارزیابی مبهم هستند. به‌عنوان مثال، حسابرِس به عنوان بخشی از ارزیابی محیط کنترل، باید ارزیابی کند که آیا صداقت و ارزش‌های اخلاقی، به‌ویژه مدیریت ارشد، توسعه و درک شده است یا خیر. بنابراین، این امکان وجود دارد که کیفیت منشور اخلاقی به‌طور کامل در قضاوت‌ها و تصمیمات حسابرسان گنجانده نشود، به‌ویژه با توجه به دیدگاه رایج مبنی بر اینکه کدهای اخلاقی به‌صورت نمایشی هستند (هلین و سندستروم، ۲۰۰۷). با توجه به مجموع مبانی نظری مذکور، فرضیه پژوهش به شرح زیر مطرح است:

فرضیه پژوهش: کیفیت کدهای اخلاقی رابطه معناداری با حق‌الزحمه حسابرسی دارد.

مطالعات متعددی ارتباط بین قراردادهای حسابرسی و حق‌الزحمه حسابرسی را بررسی کرده‌اند. کوانگ و همکاران^۳ (۲۰۲۰) تأثیر ریسک ذاتی و کنترلی را بر حق‌الزحمه حسابرسی بررسی کردند و دریافتند، صاحبکارانی که در معرض اتهامات افشاگری هستند، بدون در نظر گرفتن ماهیت ادعاها، به‌طور قابل‌توجهی حق‌الزحمه حسابرسی بالاتری می‌پردازند. علاوه بر این، آن‌ها دریافتند که صاحبکارانی که پرونده‌های قضایی با اهمیتی دارند، حق‌الزحمه حسابرسی بسیار بیشتری را نسبت به صاحبکارانی که پرونده‌های بی‌اهمیتی دارند، پرداخت می‌کنند. کوه و تانگ^۴ (۲۰۱۳) نشان دادند که صاحبکاران مشغول در فعالیت‌های بحث‌برانگیز و بابهام، نگرانی‌هایی را در مورد اخلاق

^۱ Knechel and Salterio

^۲ DeFond and Zhang

^۳ Kuang et al.

^۴ Koh and Tong

مدیریت ایجاد می‌کنند و حق الزحمه‌های حسابرسی بالاتری متحمل می‌شوند. به‌طور مشابه، لاوسون و همکاران^۱ (۲۰۱۹) نشان دادند که حق الزحمه‌های حسابرسی برای متخلفان قانون اعمال فساد خارجی نه تنها در دوره‌ای که رسیدگی‌های کنترلی رخ می‌دهد، بلکه در طول دوره تخلف، بالاتر است. میجاتویچ و استوویچ^۲ (۲۰۱۰) نشان دادند که کدهای اخلاقی تأثیر کمی بر اخلاق حرفه‌ای دارند. اگر کدهای اخلاقی تأثیر محسوسی نداشته باشند و تصور شود که ارزش چندانی ندارند، بعید است که بر قضاوت‌ها و تصمیمات حسابرسان تأثیر بگذارند.

در ایران نیز عباسی و همکاران (۱۴۰۲)، بیان کردند که بین کیفیت حسابرسی و تقلب شرکت رابطه معکوس وجود دارد. همچنین حق الزحمه حسابرسی اثرات کیفیت حسابرسی بر تقلب را تشدید می‌کند. در مطالعه‌ای دیگر حسنی و یونس حمه (۱۴۰۱) نشان دادند که تجدید ارائه صورت‌های مالی و آشفته‌گی مالی به‌عنوان عوامل بالقوه ریسک می‌توانند بر ریسک درک شده حسابرسان اثر بگذارند و این رخداد تغییر رفتار حسابرسان و تغییر حق الزحمه حسابرسی را به دنبال دارد. سلیمانی و شکریان برنجه‌ستانی (۱۴۰۰) نشان دادند که تخفیف حق الزحمه حسابرسی تأثیر منفی (و مثبت) بر افشای تحریف‌های بااهمیت توسط حسابرسان (و احتمال تقلب مدیران صاحبکار) دارد، همچنین کیفیت مؤسسات حسابرسی، نقش تعدیلی در رابطه تخفیف حق الزحمه حسابرسی با افشای تحریف‌های بااهمیت توسط حسابرسان و احتمال تقلب مدیران صاحبکار دارد. قدیم پور و دستگیر (۱۳۹۵) بیان کردند که حق الزحمه حسابرسی عمدتاً بر اساس حجم عملیات حسابرسی انجام شده تعدیل می‌شود و حسابرسان مستقل توجه کمی به مسئله ریسک دادخواهی دارند. در مطالعه‌ای دیگر نیز پورحیدری و گل محمدی شورکی (۱۳۹۴) بیان کردند که هر چه شرکت دارای ریسک مالیاتی بیشتری باشد، حق الزحمه حسابرسی بیشتری نیز پرداخت می‌کند. مطالعات نوشادی و همکاران (۱۳۹۷) و صدرائی و همکاران (۱۴۰۰) نیز به تدوین مدل حق الزحمه حسابرسی پرداخته‌اند. با این حال علی‌رغم توجه به شاخص‌های مختلف در تعیین حق الزحمه حسابرسی، کدهای اخلاقی مورد توجه قرار نگرفته است. این مطالعه با بررسی تأثیر کیفیت کدهای اخلاقی صاحبکاران بر حق الزحمه حسابرسی به ادبیات موجود کمک می‌کند. همچنین با بررسی کیفیت کدهای اخلاقی بر اساس سیستم، اجرا، سیاست‌های مربوط به رشوه و فساد و سیاست‌های مربوط به حقوق بشر (به جای تمرکز بر جنبه خاصی از آیین‌نامه اخلاقی)، این امکان را فراهم می‌کند تا تأثیر ارزش‌های اخلاقی یک شرکت، به‌طور گسترده‌تر بررسی شود.

۳- روش پژوهش

این تحقیق از نظر هدف، یک پژوهش کاربردی، از نظر زمانی پس رویدادی و از نظر ماهیت، توصیفی از نوع همبستگی است که خواص و ویژگی‌های متغیرها و رابطه بین متغیرها را از طریق تحلیل رگرسیون بررسی می‌کند. جهت پردازش داده‌ها، از نرم‌افزار اکسل ۲۰۱۳ و ایویوز ۹ برای برآورد آمار توصیفی و پارامترهای مدل و تحلیل و

¹ Lawson et al.

² Mijatovic and Stokic

استنباط آماری استفاده می‌شود. مدل پژوهش از طریق داده‌های پنل با کنترل اثرات صنعت و سال به روش حداقل مربعات معمولی با خطای استاندارد مقاوم برآورد شده است. جامعه آماری پژوهش شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران هستند. دوره زمانی نیز ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲ است که پس از اعمال شرایط غربالگری جامعه، ۱۱۲ شرکت به عنوان نمونه در نظر گرفته شد. داده‌ها از صورت‌های مالی حسابرسی شده شرکت‌ها که در سایت کدال منتشر شده است، جمع‌آوری شده است. شرایط مورد نظر برای تعیین نمونه به شرح زیر است: ۱- طی دوره پژوهش شرکت تغییر سال مالی نداده باشد. ۲- شرکت مورد نظر در همه سال‌های مورد بررسی جزء شرکت‌های بورسی باشد. ۳- شرکت مورد بررسی از نوع سرمایه‌گذاری، واسطه‌گری مالی، هلدینگ و بیمه نباشد و ۴- اطلاعات و داده‌های آن‌ها در دسترس و قابل‌استفاده باشد.

۴- مدل و متغیرهای پژوهش

بر اساس مطالعات دونگ و همکاران (۲۰۲۲) برای آزمون فرضیه پژوهش از مدل ۱ استفاده می‌شود.

مدل (۱)

$$\text{LnAudFee}_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{Ethics}_{i,t} + \sum \beta_i \text{Controls} + \sum \beta_j \text{Industry} + \sum \beta_k \text{Year} + \varepsilon_{i,t}$$

متغیر وابسته:

حق‌الزحمه حسابرسی (LnAudFee): متغیر وابسته در این مطالعه حق‌الزحمه حسابرسی است که بر اساس لگاریتم طبیعی حق‌الزحمه حسابرسی محاسبه شده است.

متغیر مستقل:

کیفیت کدهای اخلاقی (Ethics): بر اساس مطالعات دونگ و همکاران (۲۰۲۱ و ۲۰۲۲) و چن و همکاران (۲۰۱۸) از چک لیست موارد ارائه شده در این مطالعات، برای اندازه‌گیری کیفیت کدهای اخلاقی استفاده می‌شود. در این راستا مواردی که در ایران در گزارش فعالیت هیئت مدیره و گزارش حسابرسان افشا نمی‌شود، حذف شده است. همچنین چک لیست مورد نظر با چک لیست فخاری و همکاران (۱۳۹۶) برای گزارشگری پایداری تطبیق داده شد تا در ایران قابلیت اجرایی داشته باشد. برای موارد مورد نظر، یک جدول امتیازدهی تهیه می‌شود. بدین ترتیب، اگر هر یک از موارد افشا شده باشد عدد یک و در غیراینصورت صفر در نظر گرفته می‌شود. در نهایت با جمع تمامی نمرات و تقسیم بر حداکثر نمره قابل اکتساب، امتیاز کیفیت کدهای اخلاقی برای هر شرکت محاسبه می‌شود. کیفیت کدهای اخلاقی در چهار بعد جامعیت سیستم، پیاده‌سازی سیستم، فساد و حقوق بشر ارائه شده است (جدول ۱). در واقع بر اساس جدول ۱، هرچه میزان افشا بالاتر باشد، بیانگر کیفیت بیشتر کدهای اخلاقی است.

(۱) جامعیت: جامعیت یک منشور اخلاقی بر اساس پاسخ به این سوال سنجیده می‌شود که: "آیا شرکت دارای منشور اخلاقی است و اگر چنین است، چقدر جامع است؟" جامعیت بر اساس میزان مشارکت شرکت در فعالیتهای مختلف از جمله افشای رعایت قوانین مرتبط تجاری و حقوقی و افشای سیاستهای راهبردی آتی محاسبه می‌شود.

(۲) پیاده‌سازی: قدرت سیستم مورد استفاده برای پیاده‌سازی منشور اخلاقی بر اساس پاسخ به این سؤال اندازه‌گیری می‌شود که: «آیا شرکت سیستمی برای پیاده‌سازی منشور اخلاقی دارد و اگر دارد، چقدر جامع است؟». قدرت سیستم پیاده‌سازی بر اساس چندین عنصر، همچون افشای آموزش به مشتریان برای مصرف با توجه به ملاحظات زیست‌محیطی و کاهش اثرات زیان‌بار آن (بر حسب ساعت یا هزینه)، افشای آموزش به کارکنان برای تولید با توجه به ملاحظات زیست‌محیطی و کاهش اثرات زیان‌بار آن (بر حسب ساعت یا هزینه)، شفافیت محیطی اندازه‌گیری می‌شود.

(۳) فساد: میزان تحمل تخلفات مربوط به رشوه‌خواری و اعمال فساد بر اساس پاسخ به این سؤال سنجیده می‌شود که "آیا شرکت دارای سیاست‌ها و رویه‌های مقابله با رشوه و فساد و سیستم گزارش دهی مقابله با رشوه و فساد است و اگر دارد، چقدر جامع است؟" موارد مرتبط با فساد بر اساس عناصر مختلفی از جمله افشای کدها و نظام‌نامه‌های اخلاقی و اقدامات شرکت برای جلوگیری و مبارزه با فساد است.

(۴) حقوق بشر: میزان تحمل اعمال غیراخلاقی مرتبط با حقوق بشر بر اساس این سؤال سنجیده می‌شود که "میزان سیاست‌ها و سیستم‌هایی که به مسائل حقوق بشر می‌پردازند چقدر است؟" موارد مرتبط با حقوق بشر بر اساس عناصر مختلفی از جمله نیروی کودک کار، حمایت از کودکان کار و خیابانی، رعایت اصول داوطلبانه حقوق بشر اندازه‌گیری می‌شود.

جدول ۱: کدهای اخلاقی به تفکیک هر بعد

افشای رعایت قوانین مرتبط تجاری و حقوقی	جامعیت
افشای سیاست‌های راهبردی آتی	
افشای گزارشگری محیطی در بخش جداگانه	
افشای سیاست‌های آتی محیطی شرکت	
ارائه سیاست‌های آتی اجتماعی شرکت	
افشای قوانین، آیین‌نامه‌ها و اصول داوطلبانه سلامت تولید	
افشای اطلاعاتی در خصوص توسعه محصولات شرکت یا پروژه‌های تحقیقاتی برای بهبود تولید یا افشای مخارج R&D	
افشای استانداردهای ایمنی و سلامت کار	
افشای اقدامات شرکت برای مدیریت ریسک سرمایه‌گذاری‌ها از جمله تنوع‌بخشی و ..	

افشای کل ضایعات و طبقه‌بندی به‌عنوان خطرناک و غیر خطرناک و نحوه دفع مناسب	
افشای توافقات‌های تجاری با شرکت‌های رقیب	
افشای آموزش به کارکنان در جهت تولید با توجه به ملاحظات زیست‌محیطی و کاهش اثرات زیان‌بار آن (برحسب ساعت یا هزینه)	پیاده‌سازی
افشای آموزش به مشتریان در جهت مصرف همراستا با ملاحظات زیست‌محیطی و کاهش اثرات زیان‌بار آن (برحسب ساعت یا هزینه)	
افشای هزینه آموزش نیروی کار در خصوص موضوعات اجتماعی	
اقدامات شرکت برای کاهش تأثیر فعالیت‌های شرکت بر اقلیم	
افشای استراتژی‌هایی برای مدیریت تأثیرات اقدامات شرکت بر تنوع زیستی و منابع طبیعی	
افشای اقدامات برای کاهش آثار مخرب، پیشگیری یا رفع آسیب‌ها از طریق احیای جنگل، زمین و خاک، توسعه فضای سبز	
افشای اقدامات انجام شده در جهت کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، سمی	
میزان انرژی و آب صرفه‌جویی شده به دلیل بهبود فرآیندهای شرکت	
فعالیت‌های شرکت برای کاهش مصرف آب و انرژی	
اقدامات برای کاهش عوامل زیان‌آور محیط کار مثل تجهیزات ایمنی، پایش سلامت	
تضمین و خدمات پس از فروش	
ارائه مشخصات، دوام، کیفیت و ایمنی محصولات	
میزان استخدام، اخراج یا تعلیق نیروی کار یا نمودار ترکیب نیروی کار	
افشای نحوه پاداش عملکرد کارکنان	
نحوه تغییر حسابرس و حق‌الزحمه جبران عملکرد	
افشای نظام‌نامه‌ها و منشورهای اخلاقی	فساد
افشای اقدامات شرکت در جهت جلوگیری و مبارزه با فساد	
آموزش اخلاق حرفه‌ای	
افشای اساسنامه	
افشای کمیته ریسک	
افشای چارچوب مدیریت ریسک تجاری (ERM)	
دعاوی حقوقی یا انتظار دادخواهی قضایی شرکت در حوزه اخلاق و فساد	
افشای دریافت گواهینامه‌های تطابق سیستم مدیریت محیطی EMS (ISO 14000,)	
(ISO26000)	
افشای دریافت جوایز مربوط به رعایت مسائل محیطی	
تشکیل اتحادیه‌های کارگری و تعاونی	

سیستم پیشنهادهای و انتقادات	
سنجش میزان رضایت مشتریان و کارکنان	
افشای گزارش کنترل داخلی	حقوق بشر
رعایت داوطلبانه اصول حقوق بشر	
افشای خطرات بالقوه فعالیت‌های شرکت برای سلامتی انسان و محیط	
مدیریت ریسک اجتماعی مثلاً معاینات ادواری، واکسیناسیون، بیمه عمر، حوادث، بیکاری	
افشای تفکیک کارمندان هر طبقه بر اساس سن، جنسیت و عضویت در گروه‌های اقلیت	
وجود زنان در هیئت‌مدیره	
تعداد کل حوادث یا تعداد ساعات کاری از دست‌رفته به علت حوادث	
افشای مبالغ دستمزد و حقوق و سایر مزایا	
افشای شکایات نیروی کار و پرداخت جرائم به آن‌ها	
فعالیت‌های رفاهی برای کارکنان و خانواده‌هایشان مثل سفر و هدایا	
افشای کل صدمات و مرگ‌ومیر کارکنان و پیمانکاران شامل نوع و میزان آسیب	
افشای کمک‌های مالی برای جذب کارآموز و ارتباط با دانشگاه‌ها، حمایت مادی از	
فعالیت‌های اجتماعی، کمک به مؤسسات خیریه و مساجد و مدارس و بیمارستان‌ها	
کمک‌های مالی به قربانیان بلایای طبیعی و کشورهای خارجی	
تعداد شکایات دریافتی از مشتریان و نحوه جلب رضایت (از قبیل میزان پرداخت خسارت)	

منبع: فخاری و همکاران (۱۳۹۶)؛ دونگ و همکاران (۲۰۲۱ و ۲۰۲۲)

متغیرهای کنترلی

اندازه شرکت (Size): برابر است با لگاریتم طبیعی کل دارایی‌ها.
 دارایی جاری (Current): برابر است با نسبت دارایی جاری به کل دارایی‌ها.
 نسبت آنی (Quick): برابر است با نسبت دارایی جاری به بدهی جاری، به‌استثنای موجودی کالا.
 اهرم مالی (Debt): برابر است با نسبت کل بدهی به کل دارایی‌ها.
 بازده دارایی (ROA): برابر است با نسبت سود خالص به کل دارایی‌ها.
 زیان (Loss): متغیر دو ارزشی است به‌طوری‌که اگر شرکتی زیان ده باشد برابر با یک و در غیر این صورت صفر خواهد بود.
 اندازه حسابرس (AudBig): متغیر دو ارزشی است به‌طوری‌که اگر حسابرس شرکتی سازمان حسابرسی باشد عدد یک و در غیر این صورت صفر خواهد بود.

ضعف کنترل داخلی (ICW): متغیر دو ارزشی است اگر در شرکت ضعف کنترل داخلی وجود داشته باشد برابر با یک و در غیر این صورت صفر خواهد بود.

تغییر حسابرس (AudChg): اگر حسابرس طی سال جاری تغییر کرده باشد برابر با یک و در غیر این صورت صفر است.

سال و صنعت (Year&Industry): سال و صنعت نیز متغیرهای دو ارزشی هستند که در کنترل سال‌ها و صنایع مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵- یافته‌های پژوهش

۵-۱- آمار توصیفی

در جدول (۲) آماره‌های توصیفی مرتبط با متغیرها درج شده است. لازم به ذکر است که برای کاهش اثر مشاهدات پرت بر نتایج پژوهش، در رابطه با متغیرهای پیوسته، داده‌ها در سطح ۹۹ درصد وینسورایز شده‌اند. مطابق با نتایج، میانگین لگاریتم حق‌الزحمه حسابرسی ۷/۳۲۴ است. در مطالعات فرجی و همکاران (۱۴۰۲) لگاریتم حق‌الزحمه ۶/۳ است. البته در مطالعه مورد نظر داده‌ها تا سال ۱۳۹۹ بوده است. با بررسی کدهای اخلاقی نیز می‌توان دریافت که به طور متوسط کیفیت کدهای اخلاقی ۱۶ درصد است و حداکثر نمره قابل کسب ۴۵/۱ درصد و حداقل نیز ۲ درصد بوده است. ابعاد جامعیت سیستم، پیاده‌سازی، فساد و حقوق بشر نیز به ترتیب دارای میانگین ۱۲/۴ درصد، ۲۶/۶ درصد، ۱۲/۴ درصد و ۱۰/۱ درصد است. با بررسی متغیرهای گسسته نیز می‌توان دریافت که ۷/۵۸۹ درصد از شرکت‌ها زیان ده بوده‌اند، ۱۶/۳۳۹ درصد توسط سازمان حسابرسی مورد حسابرسی قرار گرفته‌اند. همچنین در ۴۰/۷۱۴ درصد از شرکت‌ها ضعف کنترل داخلی وجود داشته است و در نهایت ۲۳/۷۵ درصد از شرکت‌ها در هر سال حسابرس خود را تغییر داده‌اند.

جدول ۲: آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرهای پیوسته						
متغیر	نماد	میانگین	میان	بیشینه	کمینه	انحراف معیار
حق‌الزحمه حسابرسی	LnAudFee	7/324	7/253	9/000	5/760	0/883
کیفیت کدهای اخلاقی	Ethics	0/160	0/157	0/451	0/020	0/075
جامعیت سیستم	System	0/124	0/100	0/700	0/000	0/107
پیاده‌سازی	Implementation	0/266	0/267	0/533	0/000	0/128
فساد	Corruption	0/124	0/077	0/615	0/000	0/079
حقوق بشر	HumanRight	0/101	0/077	0/462	0/000	0/098
اندازه شرکت	Size	14/742	14/635	17/180	12/433	1/285

متغیرهای پیوسته						
متغیر	نماد	میانگین	میانه	بیشینه	کمینه	انحراف معیار
دارایی جاری	Current	0/680	0/699	0/944	0/326	0/183
نسبت آنی	Quick	1/073	0/924	2/755	0/326	0/630
اهرم مالی	Debt	0/525	0/529	0/846	0/174	0/195
بازده دارایی	ROA	0/156	0/129	0/448	-0/035	0/137
متغیرهای گسسته						
متغیر	نماد	تعداد یک	تعداد صفر	درصد یک	درصد صفر	
زیان	Loss	85	1035	7/589	92/411	
اندازه حسابرسی	AudBig	183	937	16/339	83/661	
ضعف کنترل داخلی	ICW	456	664	40/714	59/286	
تغییر حسابرسی	AudChg	266	854	23/750	76/250	

منبع: یافته‌های پژوهشگر

در جدول ۳، میانگین کدهای اخلاقی و همچنین ابعاد آن در هر سال گزارش شده است. بر اساس نتایج می‌توان دریافت که میانگین کیفیت کدهای اخلاقی در سال ۱۳۹۳ برابر ۱۳/۹۳۶ درصد بوده است. به مرور زمان کیفیت کدهای اخلاقی و در واقع افشای کدهای اخلاقی در شرکت‌ها افزایش یافته است. به طوری که در سال ۱۴۰۲ میانگین آن ۱۸/۹۶ درصد است. به همین ترتیب در ابعاد کیفیت کدهای اخلاقی نیز میتوان افزایش افشا از سال ۱۳۹۳ به ۱۴۰۲ را مشاهده کرد. این ارقام بیانگر آن است که به مرور زمان کیفیت افشای کدهای اخلاقی در نمونه پژوهش افزایش یافته است.

جدول ۳: کیفیت کدهای اخلاقی و ابعاد آن طی سال‌های مختلف

سال	کیفیت کدهای اخلاقی	جامعیت سیستم	پیداده‌سازی	فساد	حقوق بشر
1393	13/936	12/857	25/536	6/044	9/272
1394	15/389	12/500	25/417	11/951	9/478
1395	15/721	11/964	26/488	12/569	9/341
1396	15/249	11/518	25/536	12/363	9/135
1397	15/861	11/964	26/548	12/500	9/890
1398	16/019	11/786	26/726	13/049	9/890
1399	16/089	12/232	26/429	13/255	9/959
1400	16/282	12/143	26/726	13/393	10/302
1401	16/422	12/411	26/726	13/599	10/440
1402	18/960	15/089	29/940	15/316	12/912
میانگین کل	15/993	12/446	26/607	12/404	10/062

منبع: یافته‌های پژوهشگر

۵-۲- نتایج آزمون فرضیه پژوهش

در جدول ۴، نتایج مربوط به برآورد مدل‌های پژوهش برای بررسی فرضیه پژوهش ارائه شده است. در این مدل‌ها از رگرسیون به روش خطای استاندارد مقاوم با لحاظ نمودن مشکلاتی از قبیل ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی خطاها، استفاده شده است (پترسون، ۲۰۰۹). نتایج آزمون فرضیه پژوهش در جدول (۴) نشان می‌دهد، که کیفیت کدهای اخلاقی در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه منفی و معنادار با حق‌الزحمه حسابرسی دارد. در واقع با افزایش میزان افشای کدهای اخلاقی، حق‌الزحمه حسابرسی کاهش پیدا می‌کند. به همین ترتیب با بررسی ابعاد کدهای اخلاقی مشاهده می‌شود که جامعیت سیستم و پیاده‌سازی موجب کاهش حق‌الزحمه حسابرسی در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌شود. کد اخلاقی حقوق بشر نیز در سطح احتمال ۹۰ درصد دارای رابطه منفی و معنادار با حق‌الزحمه حسابرسی است. با این حال کد اخلاقی فساد بر حق‌الزحمه حسابرسی تأثیر معناداری ندارد.

جدول ۴: نتایج آزمون فرضیه پژوهش (متغیر وابسته: لگاریتم طبیعی حق‌الزحمه حسابرسی)

متغیر	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t
کیفیت کدهای اخلاقی	-0/342**	-2/024								
جامعیت سیستم			-0/59**	-4/898						
پیاده‌سازی					-0/221**	-2/501				
فساد							-0/182	-1/146		
حقوق بشر									-0/199*	-1/663
اندازه شرکت	0/319**	24/123	0/318**	25/718	0/319**	24/902	0/306**	24/665	0/301**	23/670
دارایی جاری	0/073**	2/404	0/074**	2/516	0/065**	1/994	0/073**	2/458	0/077**	2/545
نسبت آنی	-0/118**	-3/038	-0/131**	-3/483	-0/107**	-2/561	-0/116**	-3/087	0/116**	-2/989
اهرم مالی	0/421**	4/602	0/4**	4/414	0/419**	4/296	0/375**	4/291	0/391**	4/623
بازده دارایی	0/329**	2/992	0/355**	3/442	0/343**	2/892	0/24**	2/382	0/233**	2/342
زیان	0/065*	1/940	0/051	1/522	0/063	1/592	0/054	1/540	0/063*	1/879
اندازه حسابرس	0/642**	23/535	0/666**	25/575	0/641**	22/898	0/656**	25/857	0/664**	24/587
ضعف کنترل داخلی	0/012	0/534	0/016	0/792	0/017	0/757	0/010	0/477	0/009	0/444
تغییر حسابرس	0/004	0/159	0/006	0/262	0/014	0/527	0/007	0/263	0/005	0/221
مقدار ثابت	2/723**	0/238	2/77**	12/169	2/731**	11/548	2/886**	12/544	2/957**	12/981
سال و صنعت	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد
آماره F	173/003		189/262		143/169		187/391		195/589	
احتمال آماره F	0/000		0/000		0/000		0/000		0/000	

متغیر	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t
ضریب تعیین تعدیل شده	0/831	0/843	0/802	0/842	0/847	ضریب	آماره t	
تعداد مشاهدات	1052	1052	1052	1052	1052	ضریب	آماره t	

*** و ** به ترتیب معناداری در سطح احتمال ۹۵ درصد و ۹۰ درصد

منبع: یافته‌های پژوهشگر

۵-۳- آزمون‌های تکمیلی

برای بررسی بهتر نتایج و به دلیل آنکه ممکن است کدهای اخلاقی در حق الزحمه آتی اثرگذار باشد، مدل پژوهش بر اساس حق الزحمه حسابرسی آتی نیز برآورد شد. همچنین با توجه به اینکه در ایران تورم وجود دارد و افزایش حق الزحمه متأثر از تورم می‌تواند افزایش یابد، لذا حق الزحمه تعدیل شده با تورم نیز در برآورد مدل‌ها آزمون شد. داده‌های تورم بر اساس اطلاعات بانک مرکزی جمع‌آوری شده است. بدین ترتیب می‌توان اثرات احتمالی تورم را نیز مرتفع نمود. در جدول ۵، نتایج بر اساس حق الزحمه حسابرسی آتی و حق الزحمه حسابرسی تعدیل شده با تورم گزارش شده است. همانطور که نتایج نشان می‌دهد، نتایج بر اساس حق الزحمه آتی و حق الزحمه تعدیل شده با تورم نیز همچنان پابرجا است. به طوری که افزایش کیفیت کدهای اخلاقی موجب کاهش حق الزحمه حسابرسی می‌شود.

جدول ۵: تحلیل حساسیت نتایج آزمون فرضیه پژوهش

متغیر وابسته		حق الزحمه حسابرسی آتی		حق الزحمه تعدیل شده با تورم	
متغیر	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب
کیفیت کدهای اخلاقی	-0/393**	-2/073	-0/348**	-2/086	
اندازه شرکت	0/307**	31/591	0/315**	23/839	
دارایی جاری	0/044**	2/078	0/074**	2/464	
نسبت آنی	-0/067**	-2/675	-0/12**	-3/129	
اهرم مالی	0/449**	11/578	0/427**	4/666	
بازده دارایی	0/298**	4/220	0/335**	3/032	
زیان	-0/034	-0/767	0/067**	2/094	
اندازه حسابرس	0/593**	26/464	0/642**	23/649	
ضعف کنترل داخلی	-0/010	-0/327	0/012	0/540	
تغییر حسابرس	-0/009	-0/225	0/001	0/057	
مقدار ثابت	3/02**	28/510	2/41**	10/164	

متغیر وابسته		حق‌الزحمه حسابرسی آتی		حق‌الزحمه تعدیل شده با تورم
متغیر		ضریب	آماره t	ضریب
سال و صنعت		کنترل شد		کنترل شد
آماره F		126/613		156/024
احتمال آماره F		0/000		0/000
ضریب تعیین تعدیل شده		0/794		0/816

*** و * به ترتیب معناداری در سطح احتمال ۹۵ درصد و ۹۰ درصد

منبع: یافته‌های پژوهشگر

علاوه بر این، درصد تغییرات کیفیت کدهای اخلاقی از عواملی است که در تعیین حق‌الزحمه حسابرسی ممکن است مورد توجه حسابرسان قرار گیرد. کدهای اخلاقی نه تنها شامل مجموعه‌ای از اصول و دستورالعمل‌ها هستند، بلکه می‌توانند در درجات مختلفی وجود داشته باشند. بررسی رشد کدها این امکان را می‌دهد که تأثیرات متفاوت آن‌ها بر رفتار حسابرسان و در نتیجه بر حق‌الزحمه‌های دریافتی آن‌ها درک شود. به عنوان مثال، کدهای اخلاقی قوی‌تر ممکن است منجر به افزایش اعتماد مشتریان و بهبود کیفیت خدمات حسابرسی شوند که در نهایت می‌تواند بر حق‌الزحمه تأثیر مثبت بگذارد.

علاوه بر این شدت کدهای اخلاقی ممکن است دلیلی برای تعیین حق‌الزحمه حسابرسی باشد. به همین خاطر با تفکیک کدهای اخلاقی بر اساس میانه به دو گروه کیفیت کدهای اخلاقی بالا و پایین، نتایج مجدد آزمون شد. این روش این امکان را می‌دهد که تفاوت‌های موجود در متغیرهای قابل مشاهده بین گروه‌های آزمون و کنترل حذف گردد (دونگ و همکاران، ۲۰۲۲). همانطور که نتایج در جدول ۶ نشان می‌دهد، رشد کیفیت کدهای اخلاقی (شدت تغییرات مثبت کدهای اخلاقی) موجب افزایش حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود. به همین ترتیب نتایج مدل دوم و سوم بیانگر آن است که کیفیت کدهای اخلاقی بالا (شرکت‌های با سطح بالاتر از میانه در افشای کدهای اخلاقی) موجب کاهش حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود. با این حال کیفیت کدهای اخلاقی پایین (شرکت‌های با سطح پایین‌تر از میانه در افشای کدهای اخلاقی) رابطه منفی و غیرمعنادار بر حق‌الزحمه حسابرسی دارد. بر این اساس می‌توان دریافت که سطح بالاتر افشای کدهای اخلاقی موجب کاهش بیشتر حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود.

جدول ۶: نتایج آزمون فرضیه پژوهش بر اساس حالت‌های خاص کدهای اخلاقی

متغیر	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t	ضریب	آماره t
رشد کیفیت کدهای اخلاقی	0/148**	2/711				
کیفیت کدهای اخلاقی بالا			-0/595*	-1/936		
کیفیت کدهای اخلاقی پایین					-0/148	-0/504
اندازه شرکت	0/312**	24/843	0/346**	13/979	0/28**	25/656
دارایی جاری	0/11**	3/208	0/23**	3/248	-0/007	-0/264
نسبت آنی	-0/156**	-3/590	-0/273**	-3/368	-0/033	-1/116
اهرم مالی	0/479**	5/197	0/191	1/127	0/311**	3/341
بازده دارایی	0/351**	3/346	0/269	1/251	0/249**	2/825
زبان	0/028	0/753	0/127	1/280	0/032	0/718
اندازه حسابرسی	0/623**	23/140	0/653**	13/466	0/577**	19/526
ضعف کنترل داخلی	0/028	1/263	0/085**	2/140	-0/033*	-1/789
تغییر حسابرسی	-0/004	-0/142	-0/003	-0/071	0/030	0/725
مقدار ثابت	2/657**	11/254	2/457**	5/596	3/495**	16/643
سال و صنعت	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد	کنترل شد
آماره F	149/453	334/845	120/536			
احتمال آماره F	0/000	0/000	0/000			
ضریب تعیین تعدیل شده	0/820	0/۸55	0/851			

** و * به ترتیب معناداری در سطح احتمال ۹۵ درصد و ۹۰ درصد

منبع: یافته‌های پژوهشگر

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

ریسک تجاری نقش مهمی را در ارزیابی ریسک حسابرسی و قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی ایفا می‌کند. هدف پژوهش حاضر بررسی ارتباط کدهای اخلاقی صاحبکار با حق الزحمه حسابرسی می‌باشد. نتایج نشان داد افشای کدهای اخلاقی موجب کاهش حق الزحمه حسابرسی می‌شود. همچنین نتایج بر اساس حق الزحمه آتی و حق الزحمه حسابرسی تعدیل شده بر اساس تورم نیز تأیید کننده نتایج اصلی بوده است. علاوه بر این، با تفکیک کدهای اخلاقی به سطح بالا و پایین مشاهده شد که در سطح بالا، کدهای اخلاقی بر حق الزحمه حسابرسی تأثیر بیشتری دارد. در راستای این نتایج باید گفت که عدم تمرکز بر کدهای اخلاقی از دید حسابرسان به نوعی به عنوان ریسک در نظر گرفته می‌شود. زمانی که حسابرسان، مشتری را دارای ریسک بالا ارزیابی می‌کند، حسابرسان ممکن است نرخ

خدمات را افزایش دهد تا میزان افزایش تلاش حسابرسی مورد نیاز برای کاهش خطر کشف یا برای دعوی بالقوه و هزینه‌های شهرت را جبران کند. مطابق با استدلال نظری، حسابرسان قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی خود را زمانی افزایش می‌دهند که ریسک‌های ذاتی و کنترلی درک شده مشتری بالاتر باشد. به همین خاطر کاهش کیفیت کدهای اخلاقی افشا شده موجب افزایش حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود. این نتایج با مطالعات دونگ و همکاران (۲۰۲۲) و همچنین مطالعات حسنی و یونس حمه (۱۴۰۱) و سلیمانی و شکران برنجستانکی (۱۴۰۰) مطابقت دارد. نتایج همچنین نشان داد که تغییرات کدهای اخلاقی (رشد افشای کدهای اخلاقی)، موجب افزایش حق‌الزحمه حسابرسی می‌شود. در راستای این نتایج باید گفت که مشتریان با کیفیت کدهای اخلاقی بالاتر ممکن است برای جلوگیری از خطر احتمالی دعوی قضایی و کاهش اعتبار، حسابرسی با کیفیت بالاتر (مثلاً دامنه وسیع‌تر حسابرسی یا آزمون گسترده‌تر) را درخواست کنند. بنابراین، می‌توان حق‌الزحمه حسابرسی بالاتری را برای مشتریان با رشد کیفیت کدهای اخلاقی بالاتر مشاهده کرد.

این مطالعه به مدیران پیشنهاد می‌کند که افشای کدهای اخلاقی را در شرکت‌های خود مورد توجه قرار دهند ، موضوعی که انتظار می‌رود در پی موضوعات اجتماعی فعلی، اهمیت آن افزایش یابد. پس مدیران باید توجه بیشتری را نه تنها به ویژگی‌های استراتژیک کدهای اخلاقی، بلکه به پتانسیلی که کدهای اخلاقی برای کاهش حق‌الزحمه حسابرسی برای شرکت‌هایشان دارد، اختصاص دهند. سودمندی افشای کدهای اخلاقی به عنوان منبع مهمی برای کاهش هزینه‌های حسابرسی تاکنون دست کم گرفته شده است. حسابرسان نیز باید به مسایل مربوط به کدهای اخلاقی در تعیین حق‌الزحمه توجه داشته باشند. بدین ترتیب می‌توانند، با سطح آگاهی بالاتری به تعیین حق‌الزحمه خدمات حسابرسی اقدام کنند. به سازمان بورس و اوراق بهادار پیشنهاد می‌شود که قوانین و مقرراتی را اتخاذ کنند که تا حد امکان شرکت‌ها، نه تنها کدهای اخلاقی را رعایت کنند، بلکه ملزم به افشای چنین اقداماتی باشند. برای پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود روابط متقابل بین افشای کدهای اخلاقی و مکانیسم‌های مدیریت ریسک تجاری مورد توجه قرار گیرد. بررسی تأثیرات فرهنگی بر اجرا و افشای کدهای اخلاقی می‌تواند در تحقیقات آتی مورد توجه قرار گیرد. علاوه بر این، بررسی عواملی که ممکن است بر رابطه بین کدهای اخلاقی و حق‌الزحمه حسابرسی تأثیرگذار باشند، نظیر سطح رقابت در بازار حسابرسی، می‌تواند به غنای بیشتر نتایج پژوهش‌های آینده بیانجامد.

۸- منابع

پورحیدری، امید، و گل محمدی شورکی، مجتبی. (۱۳۹۴). تأثیر ریسک وضعیت مالیاتی شرکت بر حق‌الزحمه حسابرسی. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۲۲(۳)، ۳۰۱-۳۱۸.

جمشیدپور، روح اله، قنبری، مهرداد، جمشیدی نوید، بابک، هاشمی، سیدرضا. (۱۴۰۲). بررسی نقش اصول آیین اخلاق و رفتار حرفه‌ای حسابرسی در بکارگیری حسابداری خلاق سرمایه گذاران. **دانش سرمایه‌گذاری**، ۱۲(۴۵)، ۴۵۲-۴۳۷.

حاج نوروزی، احمد، فاضلی، نقی، فغانی ماکرانی، خسرو. (۱۴۰۱). ارائه الگوی دقت پیش‌بینی سود مدیریت بر اساس معیارهای نوین اخلاق. **دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت**، ۱۱(۴۲)، ۵۸-۳۶.

حساس یگانه، یحیی، عموزاد، شهرام. (۱۳۹۹). عوامل موثر بر قضاوت حرفه‌ای(اخلاقی) حسابرسان و فشارهای وارده بر آن‌ها. **مطالعات تجربی حسابداری مالی**، ۱۷(۶۷)، ۲۶-۱.

حسنی، محمد، یونس همه، بیستون. (۱۴۰۱). تحلیل روابط حق الزحمه حسابرسی و ریسک حسابرسی در مواجهه با تجدید ارائه و آشفتگی مالی. **پژوهش‌های حسابرسی حرفه‌ای**، ۲(۶)، ۱۱۱-۸۲.

سلیمانی، ابوالفضل، شکریان برنجستانکی، مهدیه. (۱۴۰۰). تخفیف حق الزحمه حسابرسی، احتمال تقلب و افشا تحریف بااهمیت: واکاوی نقش تعدیل‌گری کیفیت حسابرسی. **فصلنامه پژوهش‌های حسابرسی حرفه‌ای**، ۱(۴)، ۹۵-۷۰.

صدرایی، غزل السادات، محمدرضائی، فخرالدین، غلامی جمکرانی، رضا، فرجی، امید. (۱۴۰۰). تدوین مدل حق الزحمه حسابرسی در ایران: شواهد اولیه مبتنی بر روندهای ترتیبی روش ترکیبی. **پیشرفت‌های حسابداری**، ۱۳(۱)، ۲۲۴-۱۹۱.

عباسی، عادل، خوشکار، فرزین، گرجی زاده، داود. (۱۴۰۲). رابطه کیفیت حسابرسی و تقلب شرکت با حق الزحمه حسابرسی و گردش حسابرس. **چشم انداز حسابداری و مدیریت**، ۶(۷۸)، ۲۲-۱.

فرجی، امید، محمدرضائی، فخرالدین، نکونام، محدثه، جهانی، سمیه. (۱۴۰۲). نوع حسابرس و چسبندگی حق الزحمه حسابرسی. **دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت**، ۱۳(۴۹)، ۲۹۴-۲۷۵.

قدیم پور، جواد، و دستگیر، محسن. (۱۳۹۵). بررسی تاثیر عوامل ریسک دادخواهی حسابرسان بر حق الزحمه حسابرسی. **پژوهش‌های حسابداری مالی**، ۸(۴) (پیاپی ۳۰)، ۵۴-۳۷.

نوشادی میثم، خدادادی، ولی، واعظ، سید علی، حسین زاده، علی حسین. (۱۳۹۷). تدوین مدل حق الزحمه خدمات حسابرسی. **پیشرفت‌های حسابداری**، ۱۰(۲)، ۳۱۸-۲۸۳.

Aguilera, R. V., & Cuervo-Cazurra, A. (2009). Codes of good governance. **Corporate governance: an international review**, 17(3), 376-387.

Ahluwalia, S., Ferrell, O. C., Ferrell, L., & Rittenburg, T. L. (2018). Sarbanes-oxley section 406 code of ethics for senior financial officers and firm behavior. **Journal of Business Ethics**, 151, 693-705.

Allen, R. D., Hermanson, D. R., Kozloski, T. M., & Ramsay, R. J. (2006). Auditor risk assessment: Insights from the academic literature. **Accounting Horizons**, 20(2), 157-177.

Bealing Jr, W. E., & Baker, R. L. (2006). The Sarbanes-Oxley Act: have we seen it all before?. **The Journal of Business and Economic Studies**, 12(2), 1.

- Bicchieri, C. (2006). **The grammar of society: The nature and dynamics of social norms**. Cambridge University Press.
- Chen, C., Gotti, G., Kang, T., & Wolfe, M. C. (2018). Corporate codes of ethics, national culture, and earnings discretion: International evidence. **Journal of Business Ethics**, 151, 141-163.
- DeFond, M., & Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. **Journal of accounting and economics**, 58(2-3), 275-326.
- Duong, H. K., Fasan, M., & Gotti, G. (2022). Living up to your codes? Corporate codes of ethics and the cost of equity capital. **Management Decision**, 60(13), 1-24.
- Duong, H. K., Gotti, G., Stein, M. T., & Chen, A. (2022). Code of ethics quality and audit fees. **Journal of Accounting and Public Policy**, 41(6), 107001.
- Eierle, B., Hartlieb, S., Hay, D. C., Niemi, L., & Ojala, H. (2022). External factors and the pricing of audit services: A systematic review of the archival literature using a PESTLE analysis. **AUDITING: A Journal of Practice & Theory**, 41(3), 95-119.
- Erwin, P. M. (2011). Corporate codes of conduct: The effects of code content and quality on ethical performance. **Journal of Business Ethics**, 99, 535-548.
- Helin, S., & Sandström, J. (2007). An inquiry into the study of corporate codes of ethics. **Journal of Business Ethics**, 75, 253-271.
- Jørgensen, T. B., & Sørensen, D. L. (2012). Codes of good governance: National or global public values?. **Public Integrity**, 15(1), 71-96.
- Kaptein, M. (2015). The effectiveness of ethics programs: The role of scope, composition, and sequence. **Journal of Business Ethics**, 132, 415-431.
- Kassem, R. (2018). Assessing management integrity: insights from big 4 auditors in Egypt. **Current issues in Auditing**, 12(1), A29-A39.
- Keping, Y. (2018). Governance and good governance: A new framework for political analysis. **Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences**, 11, 1-8.
- Knechel, W. R., & Salterio, S. (2016). **Auditing: Assurance and risk**. Routledge.
- Koh, K., & Tong, Y. H. (2013). The effects of clients' controversial activities on audit pricing. **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 32(2), 67-96.
- Kuang, Y. F., Lee, G., & Qin, B. (2021). Whistleblowing allegations, audit fees, and internal control deficiencies. **Contemporary Accounting Research**, 38(1), 32-62.
- Ladd, J. (1985). The quest for a code of professional ethics: an intellectual and moral confusion. **In Ethical issues in the use of computers** (pp. 8-13).
- Lawson, B. P., & Wang, D. (2016). The earnings quality information content of dividend policies and audit pricing. **Contemporary Accounting Research**, 33(4), 1685-1719.
- Lere, J. C., & Gaumnitz, B. R. (2003). The impact of codes of ethics on decision making: Some insights from information economics. **Journal of Business Ethics**, 48, 365-379.
- Lyon, J. D., & Maher, M. W. (2005). The importance of business risk in setting audit fees: Evidence from cases of client misconduct. **Journal of accounting research**, 43(1), 133-151.
- Mathews, M. C. (1987). Codes of ethics: Organizational behavior and misbehavior. **Research in corporate social performance and policy**, 9, 107-130.
- McKendall, M., DeMarr, B., & Jones-Ridders, C. (2002). Ethical compliance programs and corporate illegality: Testing the assumptions of the corporate sentencing guidelines. **Journal of Business Ethics**, 37, 367-383.
- Mijatovic, I. S., & Stokic, D. (2010). The influence of internal and external codes on CSR practice: The case of companies operating in Serbia. **Journal of Business Ethics**, 94(4), 533-552.

- Nerantzidis, M., Koutoupis, A., Drogalas, G., Vadasi, C., & Mitskinis, D. (2023). Impact of the audit committee on audit fees: A review and future research agenda. **Cogent Business & Management**, 10(2), 2238976.
- Payne, D.M., Corey, C., Raiborn, C. and Zingoni, M. (2020), An applied code of ethics model for decision-making in the accounting profession, **Management Research Review**, Vol. 43 No. 9, pp. 1117-1134.
- Simunic, D. A. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. **Journal of accounting research**, 161-190.

Corporate Codes of Ethics and Audit Fees

Nematollah Gholami Amirmomenin¹

Mona Parsaei²

Farshid Riahi Dorcheh³

Received: 03/ October /2025 Accepted: 02/ December /2025

Abstract

The codes of ethics in the business environment have a significant impact on organizational performance, practices, and ultimately the attitude of stakeholders. The audit fees should be determined based on the complexity of the audit work and the ethical environment of the client. The aim of this study is to examine the relationship between codes of ethics and audit fees. For this purpose, a sample of 112 companies listed on the Tehran Stock Exchange during the period from 2014 to 2023 was selected. The results of multivariate regression analysis showed that as the disclosure of codes of ethics increases, audit fees decrease. The results were confirmed based on the dimensions of system integrity, implementation, and human rights; however, the corruption did not show a significant relationship with audit fees. Additional tests on future audit fees and inflation-adjusted audit fees also supported the main findings. Furthermore, when ethical components were categorized into high and low levels, it was observed that at the high level, ethical components had a greater impact on audit fees. Accordingly, market participants should always pay close attention to the level of disclosure of codes of ethics.

Keywords: Codes of Ethics, Audit Fee, Audit Risk.

¹ Department of Accounting, Dehd.C., Islamic Azad University, Kohgiluyeh and Boyer Ahmad, Iran. n.gholamiamirmomenin643@iau.ir

² Department of Accounting, Faculty of Social and Economic Sciences, Alzahra University (S). Tehran. Iran. (Corresponding author). m.parsaei@alzahra.ac.ir

³ Department of Financial Management, ShK.C., Islamic Azad University, Shahrekord, Iran. farshidriahi@ut.ac.ir

